

ANTROPOLOGICKÉ NÁLEZY Z OBDOBIA ŠTAHOVANIA NÁRODOV Z ÚZEMIA SLOVENSKA

¹Alena Šefčáková, ²Milan Thurzo, ³Jaroslav Brůžek

Abstract: *Anthropological Finds from Slovakia Dated to the Great Migration Period.* This article, initiated by a recent discovery of the largest known cemetery dated to this period in Slovakia (located in Bratislava-Rusovce, at the site Pieskový Hon), provides a survey of skeletal remains from this period found in the territory of Slovakia. Besides the site names, also the main demographic characteristics of excavated series, the basic bodily characteristics of inhumated individuals, as well as the most important paleopathological findings are presented. The information on altogether fourteen sites is provided.

Key words: Skeletal remains, paleodemography, paleopathology, Great Migration Period, early Middle Ages, Central Europe

V rokoch 2002 až 2003 bolo v **Bratislave – Rusovciach** v polohe **Pieskový Hon** pri stavebných prácach na projekte „Prímestské bývanie“ skúmané pohrebisko o veľkosti 166 hrobov z obdobia sťahovania národov, pravdepodobne zo 6. stor. n. l. (Schmidtová, Jezná, Weberová 2003, Schmidtová, Weberová 2004). Pohrebisko bolo objavené pri leteckej prospekcii Archeologického ústavu SAV v Nitre v roku 1996 (Blažová, Kuzma, Rajtár 1998).

Z pohrebiska sa iba 26 hrobov ukázalo ako nevykradnutých. Pre väčšinu hrobov boli typické tmavohnedé okraje pravdepodobne organických zvyškov rakiev, čo svedčí o pochovaní mŕtvych v ochrannom obale. V prípade dvojhrobov jedna kostra v hrobe zostala zväčša neporušená. K vykradnutiu hrobov šachtami alebo, najčastejšie, vybratím celého hrobu došlo zrejme krátko po pohrebe, pretože niektoré časti rozhádzaných kostier ostali v pôvodnej anatomickej polohe. Zrejme odkrytých a vykrádaných bývalo niekoľko hrobov súčasne; napríklad v hrobe 15 sa našli až tri lebky. Okrem hrobov s ľudskými kostrami sa našli aj hroby psov a koní. Pokiaľ ide o etnickú príslušnosť pochovanej skupiny, predpokladá sa, že ide o germánskych Langobardov (Schmidtová, Jezná, Weberová 2003, Schmidtová, Weberová 2004), pričom členovia archeologickej komisie rozpoznali aj svébske prvky (J. Schmidtová pers. com.).

Doba, nazývaná sťahovanie národov (tento názov pochádza z roku 1555 od historika W. Lazia), bola pestrou mozaikou historických procesov a udalostí. Bolo to obdobie zosilnených konfliktov i spolupráce Rímskej ríše a tzv. barbarov – ako antický svet označoval etniká, žijúce pôvodne za jeho hranicami; epocha konfrontácie a splyvania odlišných spôsobov života, podôb kultúry, náboženských predstáv (Bednaříková 2003). Toto obdobie výrazne zasiahlo do európskych dejín (Droberjar 2002). Na Slovensku začína odchodom Kvádov a končí vznikom avarskej ríše (5. – 6. stor. n. l.) (Točík 1962). Hlavný a najvýznamnejší migračný pohyb – Veľké sťahovanie národov sa na európskom

kontinente uskutočnil medzi 4. a 6. storočím n. l. Na tomto presune sa zúčastnilo najmä romanizované obyvateľstvo bývalej Západorímskej ríše, románsko-grécke obyvateľstvo Východorímskej ríše, kmene Trákov, Germánov, Slovanov a Keltov, ale aj sarmatské, ugrofínske, berberské, baltské a semitské obyvateľstvo (Daniš 1993, Droberjar 2002). O prílev prvkov mongoloidného etnika sa mohli pričiniť aj migračné vlny Húnov v 4. stor. n. l. a Avarov v 6. stor. n. l. (Vlček 1957 a).

Nález pohrebiska Rusovce – Pieskový Hon po dlhšom období opäť otvoril problematiku populácií, ktoré žili v období sťahovania národov na území Slovenska (Obr. 1). Keďže ide o jedno z najväčších pohrebísk z tohto obdobia, prebiehajúca analýza zachovaných kostrových pozostatkov umožní rozšíriť poznatky o telesných znakoch a spôsobe života vtedajších populácií.

Medzi najstaršie antropologické štúdie z obdobia sťahovania národov na Slovensku patria práce J. Malého (1936) a E. Vlčka (1957 a). Vlček vo svojej štúdií uvádza prehľad dovtedajších nálezov na lokalitách Bešeňov (okr. Šurany), Kapušany (okr. Prešov), Levice, Prša (okr. Fíľakovo), Stráže (obec Krakovany okr. Piešťany), Šarovce (okr. Levice).

V **Bešeňove (okr. Šurany)** sa pri archeologickom výskume v roku 1953 v pieskovni Török domb našlo 11 kostrových hrobov, z ktorých vykradnutý nebol iba jeden detský hrob (Vlček 1957 a, Točík 1962). Dva z hrobov patrili deťom vo veku infans II, jeden juvenilnej pravdepodobne žene, tri hroby patrili dospelým jedincom neurčiteľného pohlavia, tri dospelým mužom a dva dospelým ženám. K hrobom 2 – 4 pravdepodobne patrili ešte zbery A a B reprezentované lebkami dospelaj ženy a dospelého muža. Vlček (1957 a) u jedincov z hrobov č. 5 (muž, matusus) a 6 (muž, senilis) určil etnickú príslušnosť ako mongoloidnú; v prípade hrobu č. 7 určil etnickú príslušnosť ako predoázijskú. Europoidný charakter sa podarilo určiť iba u muža vo veku matusus (zber B).

Z **Kapušan (okr. Prešov)** pochádza pravdepodobne europoidný muž vo veku matusus a dospelý jedinec s umelo deformovanou lebkou vo veku adultus neurčiteľného pohlavia.

V **Leviciach v polohe Alsórétek** sa našlo sedem hrobov (Točík 1962), z ktorých päť bolo antropologicky analyzovaných. Hrob č. 5 (žena predoázijského typu, matusus – senilis) je datovaný do prvej polovice 5. stor. n. l.). Hroby č. 1 (europoidný muž, matusus), 2 (dospelý muž?) a 6 (europoidná žena, adultus) pochádzajú zo 6. stor. n. l. Ostatné hroby neboli chronologicky presnejšie zaraditeľné (Vlček 1957 a).

V **Prši (okr. Fíľakovo)**, v polohe Bércz na svahu miernej vyvýšeniny nad potokom je štrkovňa, v ktorej bol zničený väčší počet hrobov z doby sťahovania národov. V rokoch 1948 – 1950 sa tu pri záchrannom výskume podarilo preskúmať osem hrobov, z ktorých jeden hrob je pravdepodobne gepidský a ostatné patrili do prvej polovice 5. stor. n. l. Kostrové pozostatky boli príliš poškodené, a tak sa podarilo zachrániť iba jednu rozpadnutú lebku patriacu europoidnému mužovi vo veku matusus (Vlček 1957 a, Točík 1962).

V tehelni v **Strážach (obec Krakovany okr. Piešťany)** (Malý 1936, Vlček 1957 a) sa našli dva kostrové hroby. V prvom bola uložená kostra pravdepodobne ženy (zvyšky sa nepodarilo zachrániť), v druhom sa našli pozostatky troch jedincov a kostra koňa. Kostra označená ako Stráže 1 patrila mongoloidnej žene vo veku matusus. Kostra Stráže 2 patrila dieťaťu pravdepodobne mongoloidného typu, ktoré zomrelo vo veku infans II (7 – 8 rokov). Z kostry Stráže 3 sa zachovala iba lebka opäť dieťaťa mongoloidného typu, ktoré zomrelo vo veku infans I (5 – 6 rokov).

Zo **Šaroviec (okr. Levice)** z bývalej obecnej tehelne pochádza iba časť kalvy III/1/54 datovanej do 5. stor. n. l. Patrila žene adultného veku a bola deformovaná tzv. aymarskou technikou (obväzom) (Vlček 1957 b).

Na ľavom brehu Hrona, na miernej vyvýšenine Makóczdomb (Šarovce III) pri záchrannom výskume v roku 1955 odkryl B. Novotný väčšie pohrebisko z doby sťahovania národov z vykradnutými hrobmi (Točík 1962). Avšak viac informácií o tomto náleze nemáme.

Nesporne dôležité informácie prináša aj archeológ A. Točík (1962), ktorý okrem niektorých pohrebísk resp. hrobov, ktoré uvádza už Vlček (1957), spomína vo svojom prehľade aj iné náleziská zväčša ojedinelých ľudských kostrových nálezov ako Dvorníky na Ostrove, osada Malé Dvorníky (okr. Dunajská Streda), Horný Jatov, obec Trnovec nad Váhom (okr. Galanta), Ivanka pri Dunaji (okr. Bratislava-vidiek), Nitriansky Hrádok (okr. Nové Zámky), Ondrochov, teraz Lipová (okr. Nové Zámky), Pavlovú (okr. Nové Zámky), Siladice (okr. Trnava), Veľké Kostofany (okr. Trnava), Veľký Pesek, obec Sikenica (okr. Levice) a Vlkas (okr. Nové Zámky).

E. Kraskovská vo **Dvorníkoch na Ostrove, osada Malé Dvorníky (okr. Dunajská Streda)** v rokoch 1948 – 1950 objavila pri skúmaní menšej vyvýšeniny v katastri obce tri kostrové hroby. Hrobové jamy veľkých rozmerov obsahovali vykrádačmi značne narušené kostry orientované hlavou na Z.

Údajne z kostrového hrobu z **Horného Jatova, obec Trnovec nad Váhom (okr. Galanta)** odovzdali robotníci v zime 1952 nádobu, ktorú vykopali v pieskovisku v polohe Remizka. Výskum Archeologického ústavu SAV však v rokoch 1952 – 1955 nepotvrdil nález ďalších kostrových hrobov, až v roku 1961 bol na dvore Štátnych majetkov pri pozemných prácach narušený kostrový hrob.

V **Ivanke pri Dunaji (okr. Bratislava-vidiek)** pri stavbe diaľnice robotníci narazili na bohatý ženský hrob, z ktorého sa podarilo zachrániť len časť inventára.

Ďalej v roku 1959 pri systematickom výskume v **Nitrianskom Hrádku na Zámečku (okr. Nové Zámky)** bol objavený kostrový hrob bojovníka s mečom, prackou a nádobou zo 6. stor. n. l., patriaci do okruhu langobardských nálezov.

V **Ondrochove, teraz Lipovej (okr. Nové Zámky)** sa našli v roku 1953 dva hroby a v **Pavlovej (okr. Nové Zámky)** zasa archeologické nálezy zrejme z narušených kostrových hrobov z doby sťahovania národov. Údajne tiež z rozrušeného hrobu zo **Siladic (okr. Trnava)** pochádza malá, bezuchá dvojkónická nádoba.

Ojedinelé hroby sa odkryli vo **Veľkom Peseku, obec Sikenica (okr. Levice)** a vo **Vlkase (okr. Nové Zámky)**. Vo Veľkom Peseku bol na jar v roku 1956 na dvore osady Agatín dvor pri kopaní jamy pre elektrický stĺp objavený bohatý hrob z doby sťahovania národov a v piesočníku JRD v polohe Odhúlsky chotár sa narušil kostrový hrob, z ktorého v pôvodnej polohe zostali iba dolné končatiny.

V roku 1961 sa vo **Veľkých Kostofanoch (okr. Trnava)** počas bagrovania hliny v tehelni narušilo menšie kostrové pohrebisko (deväť zistených hrobov). Točík (1962) spomína zvláštnu polohu a uloženie pochovaných, avšak situáciu bližšie nekonkretizuje.

V roku 1965 boli narušené kostrové hroby v pieskovisku v blízkosti železničnej stanice **Devínske Jazero (Bratislava-Devínska Nová Ves)** (Kraskovská 1968). Pri záchrannom výskume tam potom pracovníci Slovenského národného múzea preskúmali dovedna 11 hrobov datovaných do prvej polovice 6. storočia. Kostry boli zväčša zničené, lebo boli uložené v ílovitom podloží, ktoré neprepúšťalo vodu. Podľa milodarov, predstavujúcich najmä železné zbrane a výzbroj, na pohrebisku bola pocho-

vaná skupina bojovníkov. Druhé, menšie a rovnako datované pohrebisko, vzdialené 1,5 km od predošlého, ležalo v polohe **Topolite** a podľa priamych údajov na obale kostrového materiálu bolo objavené už v roku 1962.

Do zbierok Slovenského národného múzea sa pre zlú zachovanosť dostali iba dve lebky z hrobu č. 2 – z polohy Topolite. Podľa našej aktuálnej predbežnej analýzy poškodená, stredne robustná lebka č. 1 (ev. č. 5541) patrila s veľkou pravdepodobnosťou mužovi, ktorý zomrel vo veku adultus I (20 – 30 rokov). Lebka č. 2 (ev. č. 5567) je o niečo gracilnejšia, ale zrejme aj v tomto prípade šlo o muža, tento raz vo veku maturus (40 – 60 rokov). Nápadným znakom tohto jedinca sú silno abradované zuby. Na základe morfológických znakov obidvaja muži boli príslušníkmi europoidného etnika.

Podľa podobných pohrebných zvykov a typov nálezov možno usudzovať, že pohrebiská pravdepodobne patrili k jednému etnickému celku – k Langobardom (Kraskovská 1968). O kostrách z tejto polohy sa nezachovali nijaké informácie.

Ojedinelý poškodený kostrový hrob pochádza tiež z **Cifera (okr. Trnava)** (Kolník 1975).

Ďalšou prácou o antropologických nálezoch z predmetného obdobia je analýza pohrebiska z **Abrahámu (okr. Galanta)** (Stloukal, Hanáková a Kolník 1974). Na základe archeologického predpokladu patrí pohrebisko do poslednej štvrtiny 4. a prvej štvrtiny 5. stor. n. l. Autori rozdelili pohrebisko do dvoch skupín, pričom nie je isté, či obidve skupiny predstavujú ten istý celok a či druhá skupina tiež patrí do obdobia sťahovania národov.

Prvú skupinu tvoria dvaja dospelí muži, dve dospelé ženy a jeden nedospelý jedinec. Žena z hrobu č. 47 vo veku maturus (40 – 50 rokov) má znaky mongoloidného etnika.

Druhú skupinu predstavujú štyria dospelí muži, päť dospelých žien, dvaja dospelí jedinci neurčiteľného pohlavia a dve deti vo veku infans I a infans II.

Podľa predbežnej informácie J. Jakaba (1980) z Čataja (okr. Bratislava-vidiek) pochádza 17 kostier, z toho 8 mužov, 8 žien a jedno dieťa vo veku infans I (1 – 3 roky). Dvaja dospelí jedinci zo sekundárnej polohy v porušených hroboch, jeden muž a jedna žena, majú umelo deformované lebky.

Antropologické rozborov kostier zo širšieho okolia Bratislavy – z Vajnora a z Báhone-Kapľnej publikoval M. Thurzo (1981, 1989). Dvojhrobu z Báhone-Kapľnej sa týka aj archeologická štúdia J. Bartíka (1990) s uvedením antropologického rozboru M. Thurzu a archeozoologickej analýzy od A. Šefčákovej.

Hrob v **Bratislave-Vajnoroch** pochádza pravdepodobne z 5. stor. n. l. Kostra patrila stredne robustnému až robustnému europoidnému mužovi stredne vysokej postavy, ktorý zomrel vo veku 30 – 40 rokov. Na kostre možno pozorovať spondylotické zmeny krčných stavcov, Schmorlove uzly na hrudníkových stavcoch a artrotické zmeny na sternálnej epifýze pravej kľúčnej kosti. Nápadne fragmentárny stav kostry, ako aj postmortálne stopy po sekaní a rezaní na stehnových kostiach naznačujú, že kostra bola porušená buď z rituálnych dôvodov, alebo pri vykrádaní hrobu.

Dvojhrob z **Báhone-Kapľnej (okr. Bratislava-vidiek)** datovaný do 5. stor. n. l. obsahoval dve, čiastočne k sebe pootočené kostry. Prvý skelet patrila robustnému vysokému mužovi vo veku 50 – 60 rokov s úplnou obliteráciou lebečných švov a s umelo deformovanou lebkou v oblasti záhlavia. Ide o jednoduchý okcipitálny typ deformácie spôsobený pravdepodobne tlakom tvrdej podložky na záhlavie v detskom veku. Muž mal na niektorých stavcoch chrbtice spondylartrotické a spondylotické zmeny, ako aj Schmorlove uzly; artroticky mal postihnutú tiež väčšinu kĺbov horných končatín.

Aj druhá kostra patrila robustnému mužovi stredne vysokej až vysokej postavy s úplne obliterovanými lebečnými švami vo veku 50 – 60 rokov. Aj tento jedinec mal artroticky pozmenené stavce. Telesné znaky obidvoch jedincov svedčia o ich europoidnom pôvode, pričom mnohé podobné až zhodné metrické i morfológické charakteristiky (vrátane variet a anomálií) naznačujú ich bližší príbuzenský vzťah. Nad hlavami mŕtvych sa našli kostry dvoch oviec ležiacich na ľavom boku s pravdepodobne zviazanými končatinami. Zadné časti zvieracích tiel slúžili pôvodne ako podložka pre hlavy pochovaných.

Z veľkou pravdepodobnosťou z obdobia sťahovania národov pochádza aj hrob dieťaťa s umelo deformovanou lebku z **Boroviec (okr. Piešťany)** nájdený v roku 1985 a antropologicky zhodnotený M. Vondrákovou (1988). Veľmi poškodená kostra asi štvorročného dieťaťa bola pochovaná bez sprievodných archeologických nálezov. Rekonštrukciou sa získalo neúplné kráanium bez lebečnej spodiny, na ktorom boli stopy po umelej deformácii spôsobenej bandážovaním. Práve tento spôsob umelej deformácie, ktorý čiastočne prevzali niektoré germánske kmene (Langobardi a Burgundania), naznačuje pôvod hrobu. Analogické prípady deformácie detských lebiek z obdobia sťahovania národov uvádzajú z územia Čiech Chochol (1969) a Jelínek (1958).

Ďalší zaujímavý dvojhrob z 5. storočia n. l. pochádza z **Bratislavy-Devína** (Šefčáková, Thurzo 1994) (Obr. 2). Hrob obsahoval poškodené kostrové pozostatky dvoch mladých ľudí, ktorých lebky morfológicky aj metricky naznačujú mongoloidnú etnickú príslušnosť. Prvá kostra patrí chlapcovi vo veku 13 – 15 rokov vysokému asi 162 cm, ktorý mal anodonciu pravého horného očného zubu a slabé stesnanie (crowding) prednej časti chrupu sánky. Kostra druhého jedinca – mladého muža (19 rokov) vysokého asi 160 cm mala na chrupe dystopiu všetkých očných zubov. Podobné morfometrické charakteristiky obidvoch jedincov naznačujú ich blízky príbuzenský vzťah.

Nález osamotej kompletnej kostry z **Iže** (okres Komárno) analyzoval J. Jakab (1997). Ide o ženu vo veku 50 – 60 rokov gracilnej až strednej stavby so slabým až stredným reliéfom svalových úponov. V strede šupiny jej ľavej špankovej kosti je približne oválny otvor pravdepodobne intencionálneho pôvodu. Analogický, pravdepodobne rovnako perimortálny zámerný zásah možno pozorovať tiež na ľavej panvovej kosti. Na viacerých stavcoch aj kĺboch končatín sú spondylartrotické resp. artrotické zmeny.

Pohrebisko z doby sťahovania národov v **Tesárskych Mlyňanoch (okr. Nitra)** bolo objavené celkom nedávno (Ruttikay 2003) a zatiaľ ešte nebolo antropologicky preskúmané. Archeológovia na jar v roku 2002 podrobne sledovali výkopové práce pre vodovodné potrubie severne od tesárskych Mlyňan v polohe Gočol. Celkovo sa preskúmala plocha 45 x 25 m. Odkryl sa systém zákopov z druhej svetovej vojny, ktorý zasahoval aj do pohrebiska, a 43 hrobov. Podľa rozloženia hrobov možno predpokladať, že sa zachytil východný a západný okraj pohrebiska a aj neúplný severný okraj. Relatívne veľký počet hrobov dokazuje, že pohrebisko patrilo k osade, ktorá tu musela fungovať minimálne niekoľko desaťročí. Pohrebisko je predbežne datované do 5. stor. n. l., azda skôr do jeho mladšej polovice.

Hroby boli orientované v prevažnej miere v smere Z – V (hlavou na západ). V mnohých hroboch boli zachytené stopy po truhlách, výdreve alebo prekrytí doskou. Mŕtvy v hrobe 1 ležal v drevenom koryte a bol prekrytý drevenou doskou. V neporušenej časti hrobu 12 sa zachytili štyri vedľa seba uložené (alebo vzájomne spojené?) dosky uložené nad mŕtvym.

Vo väčšine hrobových jám sa našli kostry druhotne rozhádzané. Avšak stopy po šachtách vykrádačov sa nepodarilo identifikovať. Druhotné narušenie malo rôznu intenzitu, spravidla sa koncentrovalo na západnú časť hrobu, kde ležala horná časť tela. Viaceré situácie naznačujú, že v čase narušenia hrobu mnohé tkaniva boli ešte nepoškodené, pričom rôzne hroby boli v rôznych štádiách rozkladu. Predpokladá sa, že k vykradnutiu hrobov pohrebiska došlo krátko po jeho opustení, a to súčasne. Dokazuje to aj v jednom z hrobov lebka navyše, v iných nadpočetné niektoré z dlhých kostí a v ďalších zasa mnohé kosti úplne chýbali.

Zvláštny pohrebný rítus bol zachytený v hrobe 39. V hornej časti jeho zásypu sa našli stopy po ohni, pod nimi zvieracia kostra (pes?) a pri nej ojedinelé ľudské kosti. Väčšia časť ľudských pozostatkov bola objavená až na dne východnej časti hrobovej jamy.

Z územia predovšetkým západného Slovenska poznáme takmer 30 lokalít s pohrebmi datovanými do obdobia sťahovania národov (Obr. 1).

V zbierkach Slovenského národného múzea sa okrem pohrebiska Rusovce – Pieskový Hon nachádzajú kostrové pozostatky z doby sťahovania národov z lokalít Bešeňov (ev. č. 2666 – 2688, avšak päť ev. č. patrí do doby rímskej a jedno do neolitu), Cífer (ev. č. 3422), Veľké Kostofany (ev. č. 3470 – 3473), Prša (ev. č. 3588, 3589, 3593), Levice (ev. č. 3608 – 3611), Vlkaš (ev. č. 3656), Bratislava – Vajnory (ev. č. 5467), Devínske Jazero (ev. č. 5541, 5567), Siladice (ev. č. 3674), Bratislava – Devín (ev. č. 6913, 6914) a Báhoň (ev. č. 7404, 7405).

Ide zväčša o izolované hroby, prípadne malé hrobové celky. Vyskytujú sa tu aj viacpočetné pohreby ľudských jedincov, ale i spoločný pohreb človeka a zvierata (kôň, ovca, pes). Mŕtvi boli často uložení v drevenej rakve.

Podľa biologických charakteristík je evidentné, že populácie z obdobia sťahovania národov sa takmer bez výnimky ukazujú ako veľmi heterogénne. O tom nasvedčujú dobové typologické klasifikácie uvádzajúce prítomnosť europoidného, mongoloidného, i prednovýchodného elementu. Medzi kultúrnymi praktikami niektorých etník je možné nájsť umelú deformáciu lebiek.

Ľudské populácie boli formované z množstva subpopulácií rôznych typov, pričom frekvencia ich zastúpenia bola často náhodná. Exaktnejšie výsledky antropologických štúdií je možné dosiahnuť pri analyzovaní jednotlivých populácií a populačných celkov na báze ich subpopulácií (Fóthi 2000).

Práca vznikla s finančnou podporou medzinárodného projektu MŠ SR ŠTEFÁNIK č. 38 (07957XH).

Literatúra

- BARTÍK, J., 1990: Hrob zo sťahovania národov v Báhoňi-Kaplnej. *Archeol. Rozhl.*, 42: 284 – 293.
- BEDNARÍKOVÁ, J., 2003: Stěhování národů. Praha, vyd. Vyšehrad, 416 pp.
- BLAŽOVÁ, E., KUZMA, I., RAJTÁR, J., 1998: Nové výsledky leteckej prospekcie na Slovensku. *AVANS v roku 1996*: 32 – 35.
- DANIŠ, M., 1993: Európa v pohybe. *Historická revue*, 7(4): 3 – 5.
- DROBERJAR, E., 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha, Nakladatelství Libri, 457 pp.
- FÓTHI, E., 2000: Anthropological conclusions of the study of Roman and Migration periods. *Acta Biologica Szegediensis*, 44(1-4): 87 – 94.

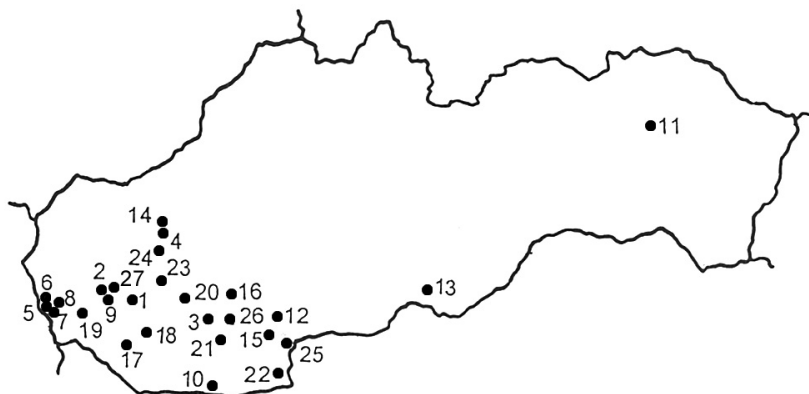
- CHOCHOL, J., 1969: Ein künstlich deformierter Kinderschädel aus der Zeit der Völkerwanderung (Fundort Lužec nad Vltavou, Bez. Mělník, Böhmen). *Anthropologie* (Brno), 7(2): 11 – 17.
- JAKAB, J., 1980: Umelo deformované lebky z Čataja. – 7 s. + 2 obr., ms. [depon.u autora].
- JAKAB, J., 1997: Kostra ženy z doby sťahovania národov z Iže. *AVANS v roku 1995*: 97 – 98.
- JELÍNEK, J., 1958: Ein künstlich deformierter Kinderschädel aus der Zeit der Völkerwanderung. *Čas. Morav. Mus.*, (A), 43: 175 – 182.
- KOLNÍK, T., 1975: Kostrový hrob z doby sťahovania národov v Cíferi. *AVANS v roku 1974*: 58.
- KRASKOVSKÁ, L., 1968: Hroby z doby sťahovania národov pri Devínskom Jazere. *Archeol. Rozhl.*, 20(3): 209 – 212.
- MALÝ, J., 1936: Lebky z II. hrobu ve Strážích. *Obz. prehist.*, 9: 27 – 30.
- RUTTKAY, M., 2003: Pohrebisko z doby sťahovania národov v Tesárskych Mlyňanoch. *AVANS v roku 2002*: 112 – 113.
- SCHMIDTOVÁ, J., JEZNÁ, J., WEBEROVÁ, B., 2003: Pohrebisko z doby sťahovania národov v Bratislave-Rusovciach. *AVANS v roku 2002*: 129 – 130.
- SCHMIDTOVÁ, J., WEBEROVÁ, B., 2004: Pokračovanie výskumu na pohrebisku z doby sťahovania národov v Bratislave-Rusovciach. *AVANS v roku 2003*: v tlači.
- STLOUKAL, M., HANÁKOVÁ, H., KOLNÍK, T., 1974: Pohřebiště z doby stěhování národů v Abrahámu. *Čas. Nár. Muz., Odd. Přírodověd.*, 141(3/4): 141 – 152 + Tab. 1 – 5.
- SVENSSONOVÁ, M., 2002: Populace časně merovejského období v oblasti severně od středního Dunaje. Dizertačná práca, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Katedra antropologie. 96 strán + tab. + obrazové přílohy.
- ŠEFČÁKOVÁ, A., THURZO, M., 1994: Mongoloid Individuals from the Migration Period (5th century A. D.) at the Devín Castle (Bratislava, Slovakia). *Anthropologie* (Brno), 32(1): 65 – 76.
- THURZO, M., 1981: Ein Skelettfund aus der Völkerwanderungszeit in Bratislava-Vajnory. *Anthropologie* (Brno), 19(2): 135 – 142.
- THURZO, M. 1989 Skeletal remains from the Migration Period (5th c. A. D.) unearthed in a double-grave at Báhoň-Kaplná, district Bratislava-Vidiek (Czechoslovakia). *Zbor. Slov. nár. Múz., Prír. Vedy*, 35: 149 – 166.
- TOČÍK, A., 1962: Nové nálezy z doby sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku. *Študijné zvesti*, 9: 187 – 218.
- VLČEK, E., 1957 a: Anthropologický materiál z období stěhování národů na Slovensku. *Slov. Archeol.*, 5(2): 402 – 434.
- VLČEK, E., 1957 b: Uměle deformovaná lebka ze Šaroviců na Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV*, 2: 93 – 95.
- VONDRÁKOVÁ, M., 1988: Umelo deformovaná detská lebka z Boroviec. *Študijné zvesti AÚ SAV*, 24: 191 – 193.

Adresa autorov:

¹ RNDr. Alena Šefčáková, PhD., Slovenské národné múzeum – Prírodovedné múzeum, Bratislava, Vajanského nábr. 2, P. O. BOX 13, 810 06 Bratislava 16. E-mail: sefcakova@snm.sk

² Doc. RNDr. Milan Thurzo, CSc., Katedra antropológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského, Mlynská dolina B 2, 842 15 Bratislava. E-mail: thurzo@fns.uniba.sk

³ Doc. RNDr. Jaroslav Brůžek, CSc., PhD., Laboratoire d'Anthropologie des Populations du Passé (LAPP), Université Bordeaux I, CNRS UMR 5199-PACEA, Avenue des Facultés, 33405 Talence, France. E-mail: j.bruzek@anthropologie.u-bordeaux1.fr

Obr. 1. Slovenské lokality kostrových nálezov z obdobia sťahovania národov.
Fig. 1. Slovak sites with the skeletal findings from Great Migration Period.

1 Abrahám, okr. Galanta, 2 Báhoň – Kaplná, okr. Senec, 3 Bešeňov, okr. Šurany, 4 Borovce, okr. Piešťany, 5 Bratislava – Devín, 6 Devínske Jazero, okr. Bratislava – Devínska Nová Ves, 7 Bratislava – Rusovce (Pieskový Hon), 8 Bratislava – Vajnory, 9 Čataj, okr. Bratislava-vidiek, 10 Iža, okr. Komárno, 11 Kapušany, okr. Prešov, 12 Levice, 13 Prša, okr. Filakovo, 14 Stráže (obec Krakovany), okr. Piešťany, 15 Šarovec, okr. Levice, 16 Tesárske Mlyňany, okr. Nitra, 17 Dvorníky na Ostrove (osada Malé Dvorníky), okr. Dunajská Streda, 18 Horný Jatov (obec Trnovec nad Váhom), okr. Galanta, 19 Ivanka pri Dunaji, okr. Bratislava-vidiek, 20 Zámeček (obec Nitriansky Hrádok), okr. Nové Zámky, 21 Ondrochov – teraz Lipová, okr. Nové Zámky, 22 Pavlová, okr. Nové Zámky, 23 Siladice, okr. Trnava, 24 Veľké Kostoľany, okr. Trnava, 25 Veľký Pesek (obec Sikenica), okr. Levice, 26 Vlkas, okr. Nové Zámky, 27 Cífer, okr. Trnava.

Obr. 2. Devín 1, obdobie sťahovania národov, lebka chlapca mongoloidného etnika, infans II/juvenis (13 – 15 rokov), pohľad spredu, z boku a z poloprofilu (Šefčáková et al.1994).

Fig. 2. Devín 1, Great Migration Period, skull of the boy belonging to the Mongoloid ethnic group, infans II/juvenis (13 – 15 y.), frontal, lateral and oblique views (Šefčáková et al.1994).